



## KONZUMERISTIČKA OBILJEŽJA DANAŠNJE SINKRETIČKO- -EKLEKTIČKE DUHOVNOSTI

Maja DRAGUN  
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: [316.42:366]:2  
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 12. 9. 2008.

U ovom radu riječ je o duhovnosti zapadnoga svijeta – koja nosi oznake religijskog eklekticizma i sinkretizma, univerzalne mistike, psihologijskog obrasca, ideja novoga doba i nove kulture te ponekad isticanih poveznica s prirodoznanstvenim svjetonazorom, ali na vrlo površnoj razini. Takva je duhovnost općedostupna, popularizirana i komercijalizirana – a često se svodi na trenutačna prosvjetljenja koja su plativa novcem, ali ipak zadržavaju elemente mističnih inicijacija.

Konzumeristička današnjica izbrisala je diskrepanciju između materijalnog i duhovnog – pa je duhovnost postala jednako komercijalna kao npr. hrana, odjeća, putovanja, prijevozna sredstva, ljepota ili status. Stoga takva duhovnost ima konzumeristička obilježja, pa se može reći da predstavlja "proizvod na duhovnom tržištu". Ovdje nismo razrađivali duhovnosti koje su povezane s tradicionalnim religijama (kršćanstvo, islam, judaizam) – već sinkretičko-eklektičke obrasce samorazvoja, psihologiziranu duhovnost koja se označuje pojmovima *new age* (70.-80. godine XX. st.) i *postmoderna duhovnost* (od 90-ih godina XX. st. nadalje). Duhovnost o kojoj govorimo koristi se u sklapanju sinteza elementima različitih religija i mistika koje imaju karakterističnu sinkretičku strukturu – te u osnovi predstavlja osobni svjetonazor. To je individualistička duhovnost – što je razlikuje od svih predašnjih duhovnih ili religijskih obrazaca, a ima i oznake liberalističkoga svjetonazora, kozmopolitske religioznosti i pluralističke kulture.

Ključne riječi: sinkretizam, eklekticizam, duhovnost, svjetonazor, *new age*, individualizam, samorazvoj, mistika, konzumerizam, pluralizam



Maja Dragun, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,  
Marulićev trg 19/1, p. p. 277, 10 001 Zagreb, Hrvatska.  
E-mail: Maja.Dragun@pilar.hr

## UVOD

---

Podimo od tvrdnje da je konzumerizam jedno od osnovnih obilježja današnjega svijeta te da na njega nailazimo u svim sferama života (svakodnevica, potrošnja, statusni predmeti, kult ljepote, mediji, reklama, zabava, duhovnost, samorazvoj itd.). Ipak, on ne postoji iz percepcije samih potrošača ili neke grupacije ekstremnih potrošača koji bi se željeli deklarirati kao konzumeristi. Pripadnici kulture new agea i konzumenti njezinih usluga, metoda ili tehnika jamačno sebe ne doživljavaju kao duhovne konzumente. Zato je sama kategorija konzumerizma tek određena prizma kroz koju se može promatrati i kritizirati današnji svijet – osobito njegov ustroj koji se vrti oko novca, bilo da je riječ o moćnim korporacijama ili o običnim malim ljudima koji su pod utjecajem reklamnih kampanja i kulta savršenstva indirektno "dovedeni u poziciju" da troše mnogo više nego što bi to trebali činiti, a sve u potrazi za osobnim zadovoljstvom ove ili one vrste.

Uvjetno rečeno, konzumeristi bi bili ljudi kojima prekomjerno trošenje znači određeni ventil, bijeg od svakodnevnih frustracija te kompenzaciju nezadovoljstva i unutrašnje praznine. Svijet funkcionira tako da dok oni "popunjavaju rupe", netko drugi puni džepove – i u tome nema ništa čudno niti se može u doslovnom smislu govoriti o "krivcu i žrtvi". To je više stvar kulturalne inercije, i dotle dok su sretni i prodavači i potrošači, to ne bi trebao biti problem. Također, nije riječ ni o nečem novom i alarmantnom – već o vjekovnom "klanjanju masa zlatnom teletu", koje se, eto, danas manifestira kao konzumerizam. Uvid u konzumerizam jedan je od mogućih uvida u današnji svijet, jedan aspekt pluriperspektivnosti današnjega svijeta. Kritičari ga zamjećuju i pišu o njemu brojne knjige, pronalaze ga i ondje gdje ga ima i gdje ga nema – ali ni jedan od njih ne daje recept kako ga prevladati, kako izliječiti svijet od te boljke.

Postavlja se pitanje je li to moguće, pa i je li to potrebno. Postavlja se i pitanje nije li potrebno barem donekle preispitati tezu "da bauk konzumerizma kruži svijetom", obuzdati maniju antikonzumerizma koji vlada u intelektualnim krugovima ne pružajući nikakva rješenja ili drukčije putove. Kritičari globalne ekonomije, korporativnoga kapitalizma i kozmopolitske kulture najčešće konzumerizam vezuju uz medijsku indoktrinaciju, reklamokraciju, kult zabave kao zajednički nazivnik globalne kulture te uz kult ljepote i vječne mladosti. Taj uvid ima svoju istinosnu vrijednost – ali ga ne bi trebalo apsolutizirati, nego relativizirati – ne zbog interesa neke kompanije, nego zbog znanstvenog objektivizma, pa čak ponekad i zbog očuvanja zdrava razuma.

Sve zamijećene pojave integralni su dio postmoderne zbilje, pa tako i konzumerizam – ali takva zbilja ima i svoje ne-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 17 (2008),  
BR. 6 (98),  
STR. 1047-1068

DRAGUN, M.:  
KONZUMERISTIČKA...

gativne konotacije i svoja pozitivna obilježja (dostignuća znanosti i tehnologije, umreženost svijeta, brz protok informacija, povećanje broja radnih mjesta, visok standard življenja te mogućnost povećana uživanja u blagodatima života). Današnji je svijet, s jedne strane, obilježen razvijenim znanostima i tehnologijom, globalizacijom, informatizacijom i medijskom kulturom – a, s druge, ekološkom sviješću, civilnim društvom i holističkim svjetonazorom. Konzumerizam predstavlja integralni dio navedenih kulturalnih i epohalnih trendova – a ne osnovnu formulu na koju se daju svesti svi fenomeni današnjice.

Antikonzumerističko i antiglobalističko stajalište gube znanstvenu osnovu, ne određuju jasno svoje granice te počinju predstavljati vrijednosno stajalište i pokret – koji na kraju krajeva također ima svoje konzumente. Zato "priču o konzumerizmu" treba staviti u odgovarajuće okvire kao jedno od mogućih gledišta na današnji svijet – koje bi, osobito kad se primjenjuje unutar znanosti, trebalo sačuvati objektivistički karakter deskriptivnog uvida, a ne vrijednosnoga stava. U tom maniri pokušat ćemo opisati fenomen duhovnoga konzumerizma, a da pritom ne izričemo vrijednosne sudove.

## **OSNOVNE SMJERNICE PROMIŠLJANJA**

Tema ovoga rada jest filozofski opis fenomena koji čine današnju kulturu, a poglavito današnju duhovnost. Filozofska orijentacija rada, koja se posebno odnosi na filozofiju religije i na teoretski dio sociologije religije, poslužit će kao objašnjenje zašto nismo ušli u empirijski dio razradbe navedenih fenomena i na svjetskoj i na lokalnoj razini, nego smo tu zadaću ostavili drugim istraživačima. Ovaj će rad čitaocima pružiti uvid u sadržajna i strukturalna obilježja današnje duhovnosti, stoga je društveno važan. Nastojali smo dokazati tezu da je današnji koncept duhovnosti povezan s kulturom konzumerizma, i to tako da je konzumeristički svjetonazor glavno obilježje takve duhovnosti.

Važno je naglasiti da je "današnja duhovnost" o kojoj govorimo duhovnost zapadnoga svijeta koja nosi oznake psihologijskog obrasca, religijskog eklekticizma i sinkretizma, univerzalne mistike, ideja novoga doba i nove kulture te ponekad isticanih poveznica s prirodoznanstvenim svjetonazorom, ali na vrlo površnoj razini. Takva je duhovnost općedostupna, pojednostavnjena, popularizirana i komercijalizirana, a često se svodi na trenutačna prosvjetljenja i etape samorazvoja koje su plative novcem, ali ipak zadržavaju elemente mističnih inicijacija. Konzumeristička današnjica izbrisala je diskrepanciju između materijalnog i duhovnog – pa je duhovnost postala jednako komercijalna kao npr. hrana, odjeća, prijevozna sredstva, putovanja, ljepota, status itd.

Ovdje nismo razrađivali duhovnosti koje su povezane s tradicionalnim religijama (kršćanstvo, islam, judaizam), nego sinkretičko-eklektičke obrasce samorazvoja, psihologiziranu duhovnost koja se označuje pojmovima *new age* (70.-80. godine XX. st.) i *postmoderna duhovnost* (od 90-ih godina XX. st. nadalje) (Patridge, 2005., 343-397). Te su dvije duhovnosti generički povezane tako da postmoderna duhovnost predstavlja prirodni nastavak duhovnosti *new agea*, s tim da je rani *new age* bio obilježen *boomom* istočnjačke religioznosti, seksualnom revolucijom, mirovnim nastojanjima i hipi kulturom, dok u daljnjim desetljećima raste značenje psihologijskoga i psihoanalitičkoga pristupa, znanstvene paradigme te daljnjih sinkretičkih predložaka koji s istočnjačkom religioznošću često kombiniraju elemente zapadnog ezoterizma.

Duhovnost o kojoj govorimo sekularni je fenomen današnjeg svijeta,<sup>1</sup> orijentirana je na samorazvoj, dostupna je novcem, proizvoljno se služi elementima različitih religija i mistika u sklapanju sinteza koje imaju karakterističnu sinkretičku strukturu te u svojoj osnovi predstavlja osobni svjetonazor. U tom smislu možemo reći da je to presudno individualistička duhovnost, što je razlikuje od svih predašnjih duhovnih ili religijskih obrazaca. Naglasak na osobnoj slobodi mišljenja i izbora upućuje na pripadnost navedene duhovnosti liberalističkom svjetonazoru, koji ne izvodi ideje i uvjerenja iz nekoga nadređenog tradicijskog obrasca (kulturalnog, religijskog, nacionalnog), nego iz mišljenja i djelovanja samoga subjekta. U duhovnosti *new agea* riječ je prije svega o slobodi sklapanja svjetonazora iz sinkretičke, eklektičke ponude koja na površan način ujedinjuje religiju, misticizam, ezoteriju, psihologiju i znanstvenu paradigmu.

Takva je duhovnost integralni dio kozmopolitske kulture zato što se ne vezuje uz ikoji lokalno ili tradicijski uvjetovan obrazac, nego predstavlja globalni svjetonazor proizašao iz težnje za "svjetskom religioznošću" unutar koje su pojedinačne religije shvaćene kao fragmenti u mozaiku božanske istine.<sup>2</sup> U sličnom smislu smatramo današnju duhovnost pluralističkom duhovnošću, što je protuteža tradicionalnim religijama. Ona je izražaj pluriperspektivnosti današnjega svjetonazora, raspada "velikih priča" (metanarativa) te bujanja mnogih "malih svjetonazora", mnogih "malih mitova". Kao takva, ona je tipičan izdanak postmoderne epohe (Sire, 2002., 181-199).

## **DUHOVNI KONZUMERIZAM**

Duhovni konzumerizam današnjice uvelike je prisutan u "industriji samorazvoja", karakterističnoj za *new age* i postmodernu duhovnost. Razni tečajevi, radionice i škole samorazvoja, istočnjačke metode poput joge i meditacije u raznoraznim zapadnjačkim inačicama, religijski sinkretizam Istoka

i Zapada, holistički panenergistički svjetonazor koji se pokušava prikazati kao znanstvena paradigma te mnogo alternativnih psiholoških i psihoanalitičkih tehnika samorazvoja<sup>3</sup> – imaju zajedničke karakteristike u tome što nude pojednostavnjene recepte za "rad na sebi" i za "trenutačna prosvjetljenja", zagovaraju holističku kulturu koja se izražava kroz razne udruge i trendove te prodaju "samorealizirajuću dokolicu". Osim metoda i tehnika "rada na sebi", tu su i alternativni, holistički stilovi života<sup>4</sup> te mnogo popularne literature, od romana s mističnim predznakom do priručnika samopomoći.

Riječ je o duhovnosti koja je fenomen zapadne kulture, odnosno o globaliziranoj duhovnosti koja zahvaća zapadni svijet. Ona je svakako manjinska duhovnost s obzirom na postotke pripadnika tradicionalnih religija (kršćanstva, islama), religijski indiferentnih i ateista unutar zapadnih zemalja. Ipak, njezin se utjecaj ne proteže isključivo na pripadnike određenih sekti ili pokreta nego i na deklarirane pripadnike tradicionalnih religija (npr. kršćanstva), na religijski indiferentne i ateiste – u mjeri u kojoj oni prihvaćaju neke elemente takve duhovnosti.<sup>5</sup> U tom smislu globalizirana duhovnost dio je globalne kulture koja određene "duhovne pakete" predstavlja javnosti i propagira ih uz pomoć medija, interneta ili popularne literature.

Takva holistička i sinkretička duhovnost temelji se na kvaliteti života, ostvarivanju spiritualne, holističke kulture, na prosvjetljenju, individuaciji i samorazvoju – koji služe pridavanju smisla, svrhe, dubine i značenja životima postmodernih pojedinaca u svijetu koji je odbacio tradicijske vrijednosne okvire te ustraje na individualizmu, kozmopolitizmu i liberalizmu (Bruckner, 2005., 18-38). Kako je koncept duhovnosti komercijaliziran i dostupan novcem, sve duhovne usluge i alternativne metode koje "omogućuju postizanje sklada duha, duše, tijela i prostora" imaju svoj cjenik koji nije primjeren siromašnoj klijenteli te koji za jedne znači unosan posao,<sup>6</sup> dok je za druge naivno i samozavaravajuće ulaganje u duhovnost i prosvjetljenje, točnije rečeno, plaćanje privida "samorealizirajućega života".<sup>7</sup>

Tako smo došli do uvida u to što bi to bio duhovni konzumerizam. Kroz povijest su kategorije duhovnosti i materijalnoga bogatstva bile strogo odijeljene, barem na idejnoj razini. Bogatstvo se smatralo nespojivim s duhovnošću, što je osobito došlo do izražaja u ranom kršćanstvu nadahnutom Kristovom porukom, a i u kasnijem monaštvu, pustinjaštvu, askezi i misticizmu. Slično je i s istočnjačkim askezama, osobito hinduističkim i budističkim. Svijet tjelesnog i materijalnog smatrao se svijetom privida, iluzije (hinduski pojam "maya"), dok je svijet istine bio onkraj materijalnoga svijeta, strogo odvojen od materijalnih želja i njihovih ostvarenja. Svaki misticizam

uključuje tu razliku te na materijalni svijet gleda kao na svijet privida, egoističnih želja ili čak grijeha (Sotona se, primjerice, smatra gospodarom materijalnoga svijeta, Rebić (ur.), 2002., 881).

Duhovni je svijet nevezan, slobodan, predstavlja jedinstvo s unutrašnjim Bogom, sjedinjenje duše i Apsoluta (blaženstvo, nirvana, moksha). Misticismizam i askeza istinski su primjeri duhovnosti koja je potpuno slobodna i odijeljena od svakoga materijalizma. Takva sloboda duha najčešće se ostvarivala onkraj svijeta u izvansvjetskoj askezi (Weber, 2000., 125-164), u odricanju od tjelesnih užitaka, hrane, posjeda. Nasuprot takvoj uvriježenoj praksi, jedan od najvećih europskih mistika, Maister Eckhart, naučavao je da unutrašnji Bog živi u čovjekovoj duši unutar materijalnoga svijeta te da se ne treba lišavati materijalne sfere ili "napuštati svijet", nego živjeti Boga u svijetu (Davy, I. svezak, 1990., 389-391). I religioznost je (slično misticismizmu i askezi) oduvijek ustrajala na doktrinarnoj razlici između duhovnosti i materijalnog svijeta, unatoč tome religije su oduvijek bile povezane s materijalnim dobrima i uključene u materijalni svijet kao institucije moći, za razliku od mistika i asketa, koji su stvarno živjeli u skladu s tom razlikom, tražeći Boga u unutrašnjoj kontemplaciji.

O "braku religije i novca" svjedoči vjekovno bogatstvo kršćanske crkve kao i njezini vjerski ratovi, osvajanja i progoni, koji su najčešće bili motivirani materijalnim ciljevima, kao i kruti kastinski sustav u Indiji (skt. *varna* – kasta) s najvišim društvenim slojem, brahmanima (svećenicima), i najnižim slojem, nedodirljivim sudrama. U egipatskoj, babilonskoj i rimskoj religioznosti, kao i u nekim pretkršćanskim kultovima (Mandić, 1954., 111-165), materijalni status u zajednici bio je presudan za ulogu u religioznom životu i za mogućnost sudjelovanja u posvećenim misterijima. Tako su duhovnost i materijalni svijet unatoč doktrinarnoj disonanci oduvijek bili u isprepletenim vezama – te su društveni status, materijalno bogatstvo i privilegiranost bili tijesno povezani s "predisponiranošću za vječni život". S te je strane sasvim prirodno da i u današnjoj kulturi konzumerizma duhovnost ima važno mjesto kao posebno sofisticiran i mistificiran artikl, koji kad malo bolje zagrebemo ispod ambalaže, odiše ispraznošću i šarlatanstvom.

Komercijalizacija i globalizacija duhovnosti, duhovni konzumerizam te pojednostavnjenje hermetičkih ezoterijsko-mističkih sustava prošlosti dali su drevnim ezoterijskim i mističkim idejama na koje nailazimo u duhovnosti new agea sasvim drugačiji kulturalni oblik i značenje. Upravo zahvaljujući konzumerizmu i globalizmu, duhovnost new agea postala je široko prihvaćena doktrina (ili, točnije, skup doktrina sa zajedničkom osnovicom) koja zauzima važno mjesto u današnjem svijetu. Nekad su te ideje bile uklopljene u zapadni ezoteri-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 17 (2008),  
BR. 6 (98),  
STR. 1047-1068

DRAGUN, M.:  
KONZUMERISTIČKA...

zam i misticizam te u istočnu religioznost, a danas su one integralni dio eklektičke i individualističke doktrine koja pojedince upućuje na samorazvoj i postizanje unutrašnje cjelovitosti. New age je kao doktrina dobro prilagođen svakodnevici postmoderne. Stupnjevi prosvjetljenja (kao što je već istaknuto) dostupni su novcem, tržište duhovnih putova dinamično je i inovativno, a pojedinac ima pravo sve isprobati u svojoj potrazi za smislom i srećom.

## **TEHNOLOGIJE SAMORAZVOJA**

Unutar new agea i postmoderne duhovnosti nastoji se različitim tehnikama i tehnologijama – bile one meditativne, holiističke ili psihoanalitičke – postići osobno savršenstvo. To se odnosi prije svega na tehnike osobne transformacije. Pojmovi "tehnika" (grč. *technê* – umjetnost, vještina) ili "tehnologija" (grč. *technê* + *logos* – znanje o tehnici) tu se uklapaju na zanimljiv način jer svjedoče o tome da je religioznost (što je sasvim u duhu današnjega vremena) postala objašnjiva i dostupna "tehničkim putem". U tom je smislu "tehnologija samorazvoja" znanje o tome kako primjenjivati neku "samorealizacijsku tehniku", a to se najčešće saznaje na raznim tečajevima i radionicama (joga, meditacija, reiki, pathwork itd.).

Roszak kao glavnu odrednicu duhovnosti new agea navodi da čovjek od "nesavršene životinje" raznim tehnologijama svijesti nastoji postati "savršena životinja" (Grakalić, 1994., 12). Religioznost više nije stvar tradicionalnog obrasca u koji se pojedinačna svijest uklapa, nego se svodi na intenciju postizanja individualnoga savršenstva. Na taj način religijsko ili mističko uvjerenje postaje sredstvo osobnoga perfekcionizma. Takav osobni perfekcionizam proteže se na sve sfere života – od religiozne i filozofske sfere, preko društvene sfere uspostavljanja ekološke, feminističke i mirovne kulture, pa sve do sfere svakodnevice, stila života, odijevanja, prehrane i slično. Sve te sfere povratno oblikuju osobni svjetonazor pojedinca, kao i svjetonazor "grupacija osviještenih pojedinaca".

Prosvjetljenje (kao plod primjene neke duhovne tehnike) postalo je općedostupno te više nije rezervirano za odabranike (gnostike, mistike, alkemičare). Pristup prosvjetljenju omasovljen je i komercijaliziran, a svaka je tehnika "rad na sebi" koji se može naučiti. Stupnjevi prosvjetljenja dostupni su novcem, čime je također pojednostavnjen i omasovljen pristup mističkom i religioznom. Masovno, tehničko i konzumerističko shvaćanje prosvjetljenja izbrisalo je granicu između svetog i profanog, a new age učinilo svjetovnim fenomenom globalističke kulture. Po toj je karakteristici današnja duhovnost bitno različita od ezoterijskih učenja prošlosti, koja su se služila hermetičkim jezikom, prenosila "tajna znanja" te bila rezervirana za "duhovne odabranike".<sup>8</sup>

Osobno se savršenstvo u new ageu i postmodernoj duhovnosti ne shvaća kao pasivno stanje nego kao aktivan proces. Takav se proces označuje popularnim i široko uvriježenim pojmovima samorazvoja i individuacije. Tehnologije današnje duhovnosti jesu tehnologije samorazvoja. Savršenstvo nije shvaćeno kao neko božansko stanje (blaženstvo, moksha, nirvana), nego kao optimalno životno funkcioniranje koje usklađuje tjelesne, duševne i duhovne aspekte života. Riječ je o postupnom postizanju "životnoga savršenstva", koje uključuje osobno zadovoljstvo (mir, samodostatnost, sreću), skladan odnos s okolinom i drugim ljudima (održivi razvoj, ekologija, rodna ravnopravnost), kao i odnos s nekom vrhovnom instancom, koja se razumijeva kao univerzalna svijest, božanska vibracija, sveobuhvatnost energije ili dinamičko jedinstvo Kozmosa. Savršenstvo postignuto "tehnologijama samorazvoja" može se približno izraziti pojmom psihološkoga savršenstva.

U zapadnom ezoterizmu, misticizmu i religijama prošlosti nije bilo tako, makar su tehnike koje su se primjenjivale (meditacija, joga, ekstaza) da bi se postiglo "osobno savršenstvo" bile slične metodama new agea. Unutar ezoterijskih pokreta pojedinac je težio samoizbavljenju, a ono je bilo uvjetovano dualističkim učenjima koja su upućivala na potrebu da se odbaci materijalni svijet i spase ljudske duše. Unutar kršćanskoj religioznosti i misticizmu, taj je jaz bio radikalniji i najčešće se razrješavao u transcendenciji, kao i u soteriološkom očekivanju Spasitelja. Iznimka od toga pravila jest učenje Mastera Eckharta, koje zagovara imanencijski misticizam – unutar kojeg iskustvo Boga dovodi do intelektualnog zaborava Boga te se iskazuje kao aktivno življenje "Boga u svijetu".

U indijskoj tradiciji dualizam između iluzornosti materijalnoga svijeta i duhovne stvarnosti koja je onkraj vela iluzije razrješava se unutar ovoga svijeta, u imanentizmu – ujedinjenjem atmana (pojedinačne svijesti) i brahmana (Apsoluta), ili pak oslobođenjem od materijalnih želja (nirvana). Ipak, u hinduizmu i budizmu, unatoč idejnom imanentizmu, stopljenost s Apsolutom i prosvjetljenje nisu spojivi s aktivnim stilom života, nego s pasivnom kontemplacijom koja je plod utrućuća želja vezanih uz materijalni svijet. U gnosticizmu, herezama i alkemiji (Jung, 1980., 305-326) susrećemo se sa sličnim dualističkim modelom samoizbavljenja koji prosvjetljenje povezuje s hermetizmom i kontemplacijom, a ne s aktivnim modusom života. U tom je smislu današnji "koncept samorazvoja", za razliku od religijskog, mističkog i ezoterijskog koncepta samoizbavljenja, upućen prema praktičnom, a ne prema asketskom – jer je ostvariv unutar svakodnevnog života. Naziv jedne od današnjih metoda joga lijepo oslikava tu činjenicu: joga u svakodnevnom životu. Na osnovi navedenoga može-



mo zaključiti da današnja duhovnost nije s one strane svakodnevice, nego da je u službi svakodnevice – stoga je razumljivo da (baš kao i ta svakodnevica) ima konzumeristička obilježja.

Svjetonazor današnjice oslanja se na tri važne tekovine, a to su: tehnologizacija, liberalizam i individualizam. Kad govorimo o individuaciji ili samorazvoju, dolazimo do spoznaje da duhovnost danas nije stvar tradicionalnog obrasca, nego je isključivo stvar osobnog izbora. S druge strane, duhovnost je postala podređena kategorija svjetonazora, što je oprečno svim dosadašnjim duhovnostima koje su se držale tradicionalnih religijskih obrazaca. Pojedinaac danas slobodno izabire neki od duhovnih putova koji se nude na duhovnom tržištu te ga je također slobodan u bilo kojem trenutku odbaciti i izabrati neki drugi. Tu je na djelu princip selekcije: ne samo što pojedinac bira neku od postojećih duhovnih disciplina nego on samostalno konstruira i osobni duhovni svjetonazor, kombinirajući elemente već postojećih pravaca.

Duhovno je tržište u službi pojedinca, a pojedinac je u službi samorazvoja, odnosno vlastite težnje za postizanjem životnoga savršenstva koje se iskazuje kao sklad različitih dimenzija života. Takvo mjesto duhovnosti u životima pojedinaca karakteristično je za sekularnu, liberalističku i globalističku epohu. Zato neki autori new age zovu "religijom globalnog sela" (Grakalić, 1994., 9). Posrijedi je duhovnost koja je ujedno sve i ništa određeno, a unutar koje postizanje osobnoga savršenstva više nije uvjetovano pripadnošću tradicionalnim religijskim ili mističkim obrascima koji nalažu, primjerice, molitvu, pokajanje, žrtvu ili pak isposništvo, askezu i kontemplaciju, nego je plod upotrebe populariziranih tehnika samorazvoja.

O tehnikama samotransformacije unutar new agea koje pridonose proširenju svijesti i nadvladavanju "ega" Blaženka Despot piše: "Zavjerenici u znaku Vodenjaka naročito polažu na antropozofske, okultne, parapsihološke, magične psiho-tehnike. Mogućnosti proširenja svijesti raznim psiho-tehnikama naročito su doprinijeli psiholozi, psihijatri i psihoterapeuti, među kojima je svakako najznačajniji Stanislav Grof. Meditiranje, yoga, vježbe, makrobiotika, različiti *workshopovi* pridonose nadvladavanju tijela i približavanju transpersonalnom – 'samoizbavljenju'" (Bosanac, ur., 2004., 225).

Očito je da poklonici new agea (koje Blaženka Despot naziva "zavjerenicima u znaku Vodenjaka") u svojoj težnji za postizanjem osobnoga savršenstva posežu u drevno vrelo simbolizama i praksi – u okultno, mistično, magično i ezoterično. S druge strane, kao *differentia specifica* današnje duhovnosti spram drevnih ezoterijskih praksi snažno nastupa psihologija, osobito koncept psihoanalize i psihoterapije. Svaki rad na sebi bilo kojom od drevnih metoda ujedno je psihotehnika

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 17 (2008),  
BR. 6 (98),  
STR. 1047-1068

DRAGUN, M.:  
KONZUMERISTIČKA...

koja se provodi u cilju samorazvoja i samorealizacije. Navedeni su pojmovi postmoderna inačica drevnih religijsko-mističkih pojmova spasenja i samoizbavljenja – s opaskom da razlika koju navodimo nikako nije samo leksička nego je i sadržajna i epohalna.

Današnja je duhovnost koktel najrazličitijih duhovnosti i u prostornom i u vremenskom pogledu. Sve je zapisano u je-lovniku ili, točnije, sve je ponuđeno na stolu. Šamanske, hinduske, tantričke, gnostičke, taoističke, psihoanalitičke metode – ili često njihove doista jedinstvene kombinacije – zovu nas i mame da ih iskušamo u svojoj težnji za samoostvarenjem i srećom. Ničim nas ne obvezuju, ne mogu nam nauditi, nude nam uvijek novo i svježije iskustvo "rada na sebi", nude nam osjećaj "da za sebe i svoju okolinu činimo nešto korisno". Privlače nas reklamom, mistifikacijom, osjećajem naše sve veće važnosti, pune naš ego, barem nakratko zadovoljavaju našu potrebu za smislom života, a pritom olakšavaju samo naš novčanik.<sup>9</sup> Pošto duhovnost, osjećaj posebnosti i "naglašeni personality" danas predstavljaju važne pokretače kako ljudskih težnji tako i "potrebe za sveobuhvatnim imidžem" – takvo "kupovanje duhovnosti" ne bi nas trebalo čuditi, ono je (poput praćenja mode ili grčevite borbe za vječnu mladost) sastavni dio epohe u kojoj živimo.

## **NEW AGE KAO SAMOREALIZIRAJUĆA DOKOLICA**

New age su obrasci, predlošci – bilo da je riječ o predlošcima samorazvoja i samospasa ili o predlošcima stvaranja nove duhovne kulture. Predlošci su poput "receptata za spas". Imaju sinkretičko-eklektičku strukturu (međusobno kombiniraju ideje reinkarnacije, progresivnoga samorazvoja, "osobnog izbora otiska", čakri, karme, duhovnih vodiča, božanske vibracije, prosvjetljenja, panenergizma, kršćanskoga spasa duše itd.). Unutar takvih receptura rame uz rame stoje Buddha, Isus Krist, Sai Baba, Sveti Duh, Zaratustra, Ramzes i slični.<sup>10</sup> Ciljevi takvih receptata jesu samorealizacija, individuacija, stapanje s božanskom energijom (mističko jedinstvo), samospas duše, gnoza (spoznaja) – ili pak stvaranje kulture Vodenjaka (ekološke, feminističke, holističke, globalističke, mirovne, tolerantne, produhovljene kulture).

Primjer interpretacije individualne sudbine prema new ageu jest interpretacija Sylvie Browne iz njezine knjige "Ona strana i povratak": "Kada se naš duh odluči preuzeti ljudsko tijelo, stvaramo otisak za život koji slijedi i koji će ovisiti o onome što u vječnoj potrazi za znanjem najviše želimo iskusiti i naučiti svladati. Otisak uključuje sve: od roditelja, obitelji i djetinjstva koje ćemo imati na putu preko karijere do zdravlja, financijskih okolnosti, seksualnih sklonosti, braka, djece i

životnog vijeka. Također se odlučujemo za jednu 'životnu temu' ili područje u kojem osjećamo da trebamo najviše naučiti i to će nam neprestano biti izazov dok smo ovdje" (Browne; Harrison, 1999., 30-31).

Stajalište autorice ovih rečenica jest tipično stajalište new agea – jer ujedinjuje vjerovanje u progresivističku reinkarnaciju, vječni život svijesti, postojanje "one strane", kao i "osobni izbor otiska" – odnosno sudbinske tematike unutar jedne od naših inkarnacija. U tom smislu navedeni je predložak tipičan new age predložak problema života i smrti.

Osim na istočnjački orijentiranim pokretima, alternativnim psihološkim metodama, okultnim tehnikama, znanstvenom holizmu i panenergizmu, ekofeminizmu, neopoganstvu i sektama izraslima iz zapadnog ezoterizma, new age se u velikoj mjeri temelji i na hrpi literature za samopomoć, kao i internetskih stranica koje propagiraju određena new age učenja. "Celestinsko proročanstvo", "Tečaj čuda", "60 načina za iscjeljivanje života", "Sveta krv, sveti gral", kao i lagana štiva poput knjiga Paula Coella, Richarda Bacha i Dana Browna, uvode čitaoce u svijet misterija, prividnoga demistificiranja tajnih znanja, otkrivanja smisla sudbine i slično. Na taj način literatura pogodna za popodnevenu dokolicu otkriva templarske tajne, proniče u smisao izvornoga kršćanstva, tretira progresivističku reinkarnaciju kao samorazumljivost, objašnjava nam našu karmu i dharmu te nas uči o životu "s one strane". Uči nas i kako jednostavno i brzo zamijeniti snove i stvarnost.

U "Celestinskom proročanstvu" Jamesa Redfielda opisuju se nužnost stvaranja nove spiritualne kulture. Ta se nužnost prikazuje kroz deset uvida koji bude čovjekovu svijest i uzdižu je na višu vibraciju. Ti su uvidi: kritična masa zamijećenih podudarnosti (sinkronicitet), produženo sada, energetski karakter svijeta (panenergizam) s naglaskom na potrebi za ekologijom i vegetarijanstvom, međuljudski odnosi kao borba za moć, mistično jedinstvo pojedinačne svijesti i kozmosa, pročišćavanje prošlosti, iskorištenje životnoga tijeka, nova planetarna etika te rađanje nove kulture. Kroz tih deset uvida pojedinačna svijest postaje otvorena za novu planetarnu svijest – a dovoljan broj (kritična masa) prosvijetljenih pojedinaca navodno će stvoriti novu kulturu. O novoj kulturi u kojoj će ljudi prijeći u posve duhovni oblik postojanja Redfield piše: "Kad ljudi počnu podizati svoju vibraciju do nivoa na kojem ih drugi ne mogu vidjeti, ... to će označiti da prelazimo zapreku između ovog života i onog svijeta iz kojeg smo stigli i u koji odlazimo nakon smrti. Taj svjesni prijelaz pokazao nam je Krist. Bio se otvorio energiji toliko dugo dok nije bio toliko lagan da je mogao hodati po vodi. Prešao je smrt ovdje, na Zemlji i bio je prvi koji je prešao, proširivši fizički svijet u

duhovni. Njegov život pokazao nam je kako se to radi i ako se povežemo s tim izvorom, možemo i sami krenuti tim putem, korak po korak" (Redfield, 1999., 266).

Premda je to samo roman i premda navedeni citat zvuči kao znanstvena fantastika, deset uvida "Celestinskog proročanstva" sadržava osnovne ideje, uvjerenja i gledišta new agea. Taj roman na jednom mjestu sažima sofisticirane uvide i metode koji će nas dovesti do stvaranja nove kulture – koja i nije ništa drugo negoli hiperbolizirana vizija "ere Vodenjaka".

U različitim smjerovima new age duhovnosti vidi se da određeni broj znanstvenih, ezoterijskih, psiholoških i okultnih koncepata predstavlja građevni materijal za stvaranje sincretičkih predložaka, odnosno za popularizaciju nove duhovnosti i nove kulture. Drevne mistično-ezoterijske ideje u new ageu postaju popularizirane, banalizirane i komercijalizirane. One su svakomu dostupne, pa svatko može na osnovi takvih plitko objašnjenih koncepata sklopiti svoj osobni svjetonazor.<sup>11</sup>

Zapadni ezoterizam oduvijek je ustrajao na tajnom karakteru i hermetičkoj strukturi znanja. Takva znanja koja su uključivala ideje "o višem i nižem Adamu", unutrašnjem Bogu, božanskoj iskri u čovjeku, buđenju iz samozaborava, dualizmu materijalnoga i duhovnoga svijeta, reinkarnaciji i oslobođenju te samoizbavljenju nikako nisu bila dostupna svakomu, nego su to bila znanja kojima je odabranik u samoći posvećivao život ne bi li postigao unutrašnju preobrazbu (transfiguraciju). New age je od tih ideja stvorio pojednostavnjene i općedostupne predloške koji pojedince ničim ne obvezuju. Koncept "čovjeka kao duhovnog tražitelja" više ne uključuje istinsko pronalaženje sebe, samospoznaju i samoizbavljenje, nego znači tek slobodu traženja i odbacivanja pronađenog te predstavlja koncept samorealizirajuće dokolice.

Rozenkrojceri, teozofi i antropozofi zastupaju dualizam svjetovnoga polja, koje je dijalektičko i iluzorno, i božanskoga polja, koje je trajno i nepromjenjivo. Ipak, čovjek sadržava u sebi božansku iskru jer je njegova duša jednom bila dio božanskoga svijeta, pa se može ponovno spojiti s božanskim svijetom. Za razliku od takvih stajališta, tipičan new age predložak ne uviđa dualizam između materijalnoga i duhovnoga poretka, nego zagovara prožetost svijeta božanskim principom. U teologijskom smislu možemo reći da je to panteizam, premda se u postmodernom tumačenju on iskazuje kao panenergističko tumačenje svijeta prema kojem je karakter kozmosa energetski te je sve što postoji prožeto univerzalnom energijom u njezinim oblicima.

Kroz panenergizam new age duhovnost pokušava pronaći svoje uporište u znanosti, i to u teorijama moderne fizike kao što su teorija relativnosti i teorija jedinstvenoga polja. Jer

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 17 (2008),  
BR. 6 (98),  
STR. 1047-1068

DRAGUN, M.:  
KONZUMERISTIČKA...

energija u preciznom smislu i nije filozofski nego fizikalni pojam. Prema new age interpretacijama, uvid u energetske karaktere svijeta koji nam daje fizika ujedno je i uvid u božansku sveprisutnost. Znanstveni holizam fizičara Fritjofa Capre povezuje otkrića moderne fizike s uvidima poglavito istočnjačkoga mističizma o jedinstvu pojedinačne svijesti i kozmosa (Capra, 1989., 103-139). Takvo fizikalno-mističko gledište autor tumači teorijom mreže, koja pokazuje kako su mikrokozmos i makrokozmos blisko isprepleteni te da kozmos funkcionira kao mreža odnosa (Capra, 2004., 48-72). U tom su smislu i razne sfere ljudske spoznaje, poput biologije, fizike, društvenih znanosti, filozofije i duhovnosti, tek različiti prozori u istu stvarnost.

Cijeli koncept new agea održava se kao rubno-znanstveni koncept: radilo se o znanstvenom holizmu, nepoznanicama kvantne fizike, panenergizmu, parapsihološkim istraživanjima, NLO-teorijama, istraživanjima "života poslije smrti" i slično. Uistinu, sve što je znanstveno neobjašnjivo i nedokazivo može se nazvati i rubno znanstvenim. Taj naziv samo znači da je riječ o nekom području koje je izvan domašaja znanstvene metode, odnosno koje je znanstveno neobjašnjivo – te unutar njega preostaju popularne metode nagađanja i samozvanih interpretacija. Različita "rubno znanstvena područja" na koja se new age poziva predstavljaju prividno pokriće new age predlošcima i recepturama, pa protagonisti new agea ne osjećaju potrebu da išta dokazuju.

New age je prije antiznanstven i neznanstven negoli rubno znanstven. Riječ je o duhovnosti koja je vješta u tome da uvjerava bez dokaza, da manjak argumenata prikriva mistifikacijom, da nedostatak preciznosti prikriva sinkretizmom i kozmopolitizmom te da se kao traženo sredstvo navodno kreativnog i individualizacijskog dokoličarenja uspješno reciklira i dobro prodaje. To samo govori o izgubljenosti i naivnosti današnjih pojedinaca, njihovoj grčevitoj potrazi što za smislom, što za imidžem, te o činjenici da dobra reklama i šarena ambalaža u pravilu dobro prodaju svaki proizvod, koliko god on nekvalitetan bio.

## **KRITIKA DUHOVNOGA KONZUMERIZMA**

Na konzumerizam kao glavno obilježje današnje kulture, kao i na duhovni konzumerizam svojstven new ageu i postmodernoj duhovnosti, često upozoravaju kršćanski, poglavito katolički, autori – bilo da je riječ o crkvenim osobama i teolozima, bilo da je riječ o autorima prokršćanske misaone orijentacije. Stajalište katoličanstva o new ageu ujednačeno je – ono upozorava na površnost, duhovni konzumerizam, eklektički karakter učenja te na izraženi individualizam i religioznost bez Boga.

Katolički autor Stanko Jambrek, pišući o new ageu, naglašava elemente površnosti, konzumerizma, medijske umreženosti i individualizma – opisujući današnje doba u kojem su izgubljena "velika zajedništva", u kojem medijska mreža pruža "duhovnu ponudu", a pojedinac odabire duhovnost koja mu najbolje odgovara.

"Pokret new age najbolje se može opisati kao megamreža ili splet mreža sastavljen od sitnijih mreža. Mreže su tipično neformalne skupine koje su vrlo različite u organizaciji i djelovanju. Prema općeprihvaćenoj tezi R. Starka i W. Bainbridgea new age prelazi organizacijske oblike te se pokazuje kao labava pripadnost "kultu slušatelja i mušterija". Slušatelji se grupiraju, prema spontanim interesima, oko autora (Shirley McLaine, M. Ferguson, F. Capra), oko medijskih programa (E. T., Rat zvijezda), oko parareligijskih objekata (UFO), glazbenih idola, gurua itd. Na taj način religija postaje površnom robom za svakodnevnu potrošnju. Religija se živi bez zajedništva i izvan skupina, svedena na sakralni individualizam" (Jambrek, 2005., 25-26).

Većina katoličke kritike new agea odnosi se na opća mjesta postmoderne kulture – iz koje proizlaze new age i postmoderna duhovnost. Tako se na new age gleda kao na "supermarket ideja", duhovnost koja predstavlja robu na tržištu, konzumerističku duhovnost koja nudi "trenutačna prosvjetljenja", globalni umreženi svjetonazor, površni eklekticism duhovnih obrazaca te na anticrkvenu propagandu koju plasiraju mediji. Labava strukturiranost new age skupina, globalizam, liberalizam i sekularizacija, naglašeni individualizam, nepostojanje vjerskoga zajedništva, odbacivanje tradicionalnih vjerskih obrazaca, sinkretizam istočne i zapadne religioznosti – sve su to opća mjesta na koja upozoravaju kršćanski teolozi u želji da raskrinkaju new age kao mistificiranu opasnost za pravovjerne katolike, koja nije drugo negoli komercijalistički, globalistički projekt. Takva je duhovnost, prema mišljenju teologa, fenomen masovne kulture te umreženoga i komercijaliziranoga svijeta u kojem pojedinac ne prepoznaje istinske ljudske vrijednosti, nego se povodi za trendovima i teži za "trenutačnim prosvjetljenjima".

Zanimljivo je da kritika new age duhovnosti dolazi i iz intelektualnoga kruga oprečnog kršćanskoj teologiji – s pozicije ateistički orijentiranih prirodoznanstvenika. Tako astrofizičar i esejist Carl Sagan, koji zagovara znanstveni pristup svijetu, a pritom negativno ocjenjuje religioznost, u svojoj zbirci eseja pod naslovom "Svijet proganjen demonima – znanost kao svijeća u tami" oštro napada pseudoznanstveni misticism new agea, smatrajući ga ispraznim šarlatanstvom na koje nasjedaju naivni ljudi, koji – umjesto da razmišljaju svojom glavom – udovoljavaju svojim emocionalnim potrebama za "mističnim":

"Pseudoznanost se obraća snažnim emocionalnim potrebama koje znanost često ostavlja neispunjenima. Ona hrani fantaziju pričama o osobnim moćima koje nam nedostaju i za kojima čeznemo (poput onih koje se danas pripisuju super-herojima iz stripova, ili koje su se nekoć pripisivale bogovima). U nekom od svojih manifestacija, ona nudi zadovoljenje duševne gladi, izlječenje bolesti, obećanje da smrt nije kraj. Ona nas uvjerava u naš kozmički središnji položaj i važnost. Daje nam sigurnost da smo povezani i skopčani s univerzumom. Ponekad je to neka polovična mješavina religije i nove znanosti, u koju niti jedna od njih nema povjerenja" (Sagan, 2000., 27).

S iste intelektualne pozicije biolog, teoretičar evolucije i esejist Richard Dawkins, koji zagovara nespojivost znanstvenoga i religijskoga pristupa te upozorava na iluzornost teze o postojanju Boga, s prezirom piše o šarlatanstvu jednih i lakovjernosti drugih u današnjoj new age duhovnosti: "Pseudoznanstvena blebetanja poput ovoga zabrinjavajuće su važan dio kulture našeg doba. Ovdje ću stati na primjerima s kristalima jer negdje moram povući crtu. Ali mogao bih o 'horoskopskim znakovima'. Ili 'anđelima', 'usmjeravanju', 'telepatiji', 'kvantnom liječenju', 'homeopatiji', 'rašljarenju'. Očito ljudskoj lakovjernosti nema kraja. Mi smo poslušne, lakomislene krave, nestrpljive žrtve varalica i šarlatana koji nas muzu i bogate se. Oni koji su spremni na jezičnu prostituciju i na prostituciju čuda znanosti, mogu dobro zaraditi" (Dawkins, 2005., 54).

Pseudoznanstvena podmetanja i lažna duhovnost, komercijalizirano šarlatanstvo i odsutnost osnovnih ljudskih vrijednosti (bilo da se misli na vrijednosti kršćanstva ili pak na vrijednosti znanstvene metodičnosti i zdravog razuma) – sve to čini new age duhovnost – začudno se u ovoj točki slažu kršćanski teolozi i ateistički orijentirani prirodoznanstvenici. Unatoč navedenim kritikama, new age je optimalna kombinacija neobveznog i spiritualnog, mističnog i banalnog, znanstvenog i mitskog, općedostupnog i elitističkog te individualističkog i utopističkog. Kao takav on privlači mnoštvo tražitelja koji još nisu pronašli smisao vlastita postojanja. U skeptičnom ozračju današnjice, oni svakim daljnjim pokušajem imaju sve manje izgleda da ga pronađu, ali nada u preobražaj – bilo individualni ili kolektivni – ipak ostaje. Za razliku od ostalih Zemljinih resursa koji su pri kraju, resurs nade ipak je neiscrpan, pa makar to bila naplativa, kratkoročna i banalna nada.

## ZAKLJUČAK

---

Konzumerizam je jedno od osnovnih obilježja današnjega svijeta, na njega nailazimo u raznim sferama života, pa tako i u duhovnosti. Konzumerizam u sferi duhovnosti osobito dolazi do izražaja u "industriji samorazvoja", koja je karakteristična za new age i postmodernu duhovnost. Riječ je o du-

hovnosti koja je fenomen zapadne kulture, odnosno o globaliziranoj duhovnosti koja zahvaća zapadni svijet i čiji se utjecaj proteže ne samo na pripadnike određenih sekta ili pokreta nego i na sve one koji prakticiraju new age metode i tehnike ili prihvaćaju karakteristične ideje new agea. Duhovnost new agea dio je individualističke, kozmopolitske i liberalističke kulture. Razne metode i tehnike nude pojedincima pojednostavnjene recepte za "rad na sebi" i "trenutačna prosvjetljenja", drugim riječima – prodaju "samorealizirajuću dokolicu".

Koncept duhovnosti komercijaliziran je i dostupan novcem – duhovne usluge, škole, radionice i tečajevi koji nas uče alternativnim metodama i tehnikama samorazvoja imaju svoj cjenik. Bavljenje duhovnošću za jedne je unosan posao, a za druge naivno i samozavaravajuće ulaganje u osobno savršenstvo. Takvo osobno savršenstvo osnovna je ciljna predodžba duhovnosti new agea, a postiže se tehnikama i tehnologijama samorazvoja, koje se svode na primjenu "pojednostavnjenih receptura samorazvoja". U tom smislu možemo govoriti o tehničkoj prirodi takve duhovnosti, što je također tekovina današnjega vremena. Osobno je savršenstvo povezano i s "potrebom za sveobuhvatnim imidžem", koja današnjim pojedincima predstavlja važan psihološki pokretač, jer kultura u kojoj živimo pridaje veće značenje izvanjskosti nego unutar-njim ljudskim vrijednostima.

New age je sinkretičko-eklektička duhovnost koja se svodi na obrasce, predloške samorazvoja, pri čemu su drevne mistične i ezoterijske discipline modernizirane, tehnologizirane, pojednostavnjene, općedostupne i dostupne novcem (odnosno komercijalizirane). Unatoč tome što je kroz cijelu povijest postojala određena povezanost duhovnosti i novca (što se odražavalo u svjetovnoj moći duhovnih institucija kao i u činjenici da je "mogućnost spasa" često bila rezervirana za imućne), ipak je današnja komercijalizacija duhovnog nešto sasvim novo u povijesti čovječanstva. Jer, u povijesti je duhovnost ipak presudno bila povezana s tradicijskim vrijednostima, ili pak s askezom, odricanjem od svjetovnih dobara, hermetizmom nekoga tajnog učenja te je zahtijevala od pojedinca da život posveti "samoizbavljanju".

Današnja je duhovnost ponuđena kao proizvod na tržištu, put do nje je jednostavan i lak, ona je popularizirana i općedostupna, zamjenjiva i individualizirana. Kao takva ona je poticaj tražiteljima sreće i smisla vlastita života, služi kao kompenzacija životnih nezadovoljstava, služi kao privid "samorealizirajuće dokolice" ili pak kao "lažna slika" za jednako tako lažnog Drugog. I unatoč kritikama revnih teologa i ateistički orijentiranih znanstvenika, unatoč trivijalnosti, površnosti i šarlatanstvu kojima takva duhovnost odiše, emotivna



potreba današnjih ljudi (stanovnika globaliziranoga svijeta u kojem vladaju tehnologija i znanost) za mistificiranim bajkama nije se osjetno smanjila.

Kroz sve navedene uvide jasno se ocrtava isprepletenost komercijalnog i duhovnog u današnjoj svakodnevici te dolazi do izražaja konzumeristički karakter opisane sinkretičko-eklektičke duhovnosti. Ipak, današnja je duhovnost plod sekularne, individualističke i liberalističke epohe, predstavlja pluralistički pristup religioznom i mističnom te razbija religijske monopole svake vrste – u tom smislu ona nosi određena pozitivna obilježja.

## BILJEŠKE

---

<sup>1</sup> Pritom želimo reći da takva duhovnost počiva na doktrinarnoj odvojenosti svjetovne i vjerske sfere, pa čak predstavlja obrasce duhovnosti koji su podređeni svjetovnosti, uklopljeni u svjetovnost te čak u službi svjetovnosti, odnosno svakodnevice. U skladu s time oni ni na koji način ne pokušavaju steći utjecaj koji bi zahvaćao totalitet zbilje, već se najčešće zadržavaju na ideji samorazvoja pojedinca, rađa na vlastitu osvještavanju te samopomoći.

<sup>2</sup> Takvu je težnju sinkretičko-eklektička duhovnost današnjice preuzela od teozofskoga društva, koje je možda najvažniji misaoni preteča navedene duhovnosti. Već Helena Petrovna Blavatsky definira globalni svjetonazor kao izraz težnje za "svjetskom religioznošću" (Patridge, 2005., 320).

<sup>3</sup> Primjeri alternativnih psihoanalitičkih tehnika jesu: pathwork, kidanje veza, regresoterapija, gestalt psihologija, nlp itd. (Patridge, 2005., 358-404).

<sup>4</sup> Primjeri uvjetno nazvanih "alternativnih stilova života", odnosno, alternativnih pristupa različitim segmentima svakodnevice, jesu: feng shui uređenje prostora, istočnjačke masaže, plesovi kojima se postiže energetski sklad, astrologija, tarot, vidovnjaštvo, alternativna medicina, neopoganstvo, vegetarijanstvo i veganstvo, ekofeminizam i slično.

<sup>5</sup> Bilo da je riječ o prakticiranju joge ili meditacije, primjeni neke alternativne psihotehnike, traženju usluga od vidovnjaka i astrologa ili pak o prihvaćanju ideja poput neopoganstva, ekofeminizma, panenergizma ili reinkarnacije i karme.

<sup>6</sup> Ne treba zaboraviti ni novčane donacije imućnih pripadnika sekti new agea duhovnom vodstvu sekte, čime raste njezina financijska moć i globalni utjecaj. Primjer toga jest Scijentološka crkva, čije se učenje temelji na sinkretizmu ezoterijskih i psihoanalitičkih elemenata, a čija se moć u velikoj mjeri temelji na članovima pripadnicima holivudskoga džet seta – koji su ujedno i donatori crkve i popularizatori samog učenja.

<sup>7</sup> Svako "ulaganje u samorazvoj" predstavlja etapu na putu postizanja osobnoga savršenstva – na taj način savršenstvo, bilo da se postiže kozmetikom i plastičnom kirurgijom, prestižnim markama odjeće, mobitelima ili automobilima, zabavnim televizijskim, glaz-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 17 (2008),  
BR. 6 (98),  
STR. 1047-1068

DRAGUN, M.:  
KONZUMERISTIČKA...

benim ili filmskim produkcijama ili pak metodama koje nude psihološki sklad ili duhovno prosvjetljenje, nije drugo nego preduvjet za individualnu sreću. Jer svijet reklama nameće nam tezu da je "biti sretan" isto što i "biti savršen".

<sup>8</sup> Gnostički pisac Valentin dijeli ljude na tri vrste: tjelesni, duševni i duhovni. Tjelesni ljudi osuđeni su na propast. Duševni ljudi (psihici) imaju mogućnost spasenja vjerom. Duhovni ljudi, odnosno pneumatici ili gnostici, jesu ljudi s urođenim darom Duha i kao takvi predodređeni za spasenje. (Nikić, ur., 1997., 106)

<sup>9</sup> Univerzalnim razmjenskim sredstvom, novcem, osim automobila, mobitela, kozmetike ili prestižne odjeće, može se kupiti i duhovnost, postati "osoba na duhovnom putu".

<sup>10</sup> Metode koje se upotrebljavaju međusobno su vrlo različite: meditacija, kontemplacija, kundalini joga, kidanje veza, tantrički seks, reiki, iscjeljivanje aura, bioenergija, vidovnjaštvo, tarot, astrologija, kabala, psihoanaliza, analiza snova, autogeni trening, mentalne mape, neurolingvističko programiranje, regresija, ali i molitva, štovanje Krista kao božanske vibracije te zazivanje Svetoga Duha.

<sup>11</sup> Takav "osobni svjetonazor" često predstavlja besmisleni sintezu nespojivih elemenata, npr. vegetarijanstva i NLO-teorija, budizma i misterija svetoga grala, psihoanalize i uskrsnuća, reinkarnacije i feminizma itd.

## LITERATURA

---

Bailey, A. A. (1990.), *Iluzija: svjetski problem*, Zadar: Izdavačko poduzeće MBM.

Bosanac, G. (ur.) (2004.), *Izabrana djela Blaženke Despot*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja: Ženska infoteka, Biblioteka znanost i društvo.

Browne, S., Harrison, L. (1999.), *Ona strana i povratak*, Zagreb: Makro-nova edicija.

Bruckner, P. (2005.), *Babilonska vrtoglavica – kozmopolitizam i mondijalizam*, Zagreb: Algoritam.

Bruckner, P. (2004.), *Bijeda blagostanja – tržišna religija i njezini neprijatelji*, Zagreb: Algoritam.

Capra, F. (2004.), *Skrivene veze – Znanost o održivosti: objedinjavanje biološke, spoznajne i društvene dimenzije života*, Zagreb: Liberata.

Capra, F. (1998.), *Mreža života – Novo znanstveno razumijevanje živih sustava*, Zagreb: Liberata.

Capra, F. (1989.), *Tao fizike – istraživanje paralela između savremene fizike istočnjačkog misticizma*, Beograd: OPUS.

Capra, F. (1986.), *Vrijeme preokreta/ Znanost, društvo i nastupajuća kultura*, Zagreb: Globus.

Danneels, G. (2000.), *Krist ili Vodenjak?*, Split: Verbum.

Davy, M. M. (1990.), *Enciklopedija mistika*, Zagreb: Naprijed.

Dawkins, R. (2005.), *Vragov kapelan – Razmišljanja o nadi, lažima, znanosti i ljubavi*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 17 (2008),  
BR. 6 (98),  
STR. 1047-1068

DRAGUN, M.:  
KONZUMERISTIČKA...

*Europski glasnik*, Godište VII, broj 7, New age – novi totalitarizam (tematski blok), Zagreb, 2002.

Franz, M. L. von (1998.), *C. G. Jung/ His myth in our time*, Toronto: Inner City Books.

Grakalić, M. M. (1994.), *Duhovnosti novog doba*, Zagreb: Arkadia.

Imenjak, D. (ur.) (2002.), *Knjižnica Nag Hammadi: Evanđelje po Tomi, ostala gnostička evanđelja i spisi pronađeni kod Nag Hammadija*, Zagreb: TELEDISK.

Jacobi, J. (1973.), *The Psychology of C. G. Jung*, New Haven and London: Yale University Press.

Jambrek, S. (2005.), *Kršćanstvo i New age*, Zagreb: Bogoslovni institut.

Jerotić, V. (1998.), *Individuacija i (ili) oboženje*, Beograd: Ars Libri.

Jukić, J. (Mardešić, Ž.) (2007.), *Rascjep u svetom*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Jukić, J. (Mardešić, Ž.) (1997.), *Lica i maske svetoga*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Jung, C. G. (2006.), *Civilizacija na prelasku*, Beograd: ATOS.

Jung, C. G. (1990.), *O religiji i kršćanstvu*, Đakovački Selci.

Jung, C. G. (1980.), *Psihologija i alkemija*, Zagreb: Naprijed.

Koprek, I. (ur.) (2005.), *Religije i novac – Zbornik radova međunarodnog simpozija održanog u Zagrebu 11. prosinca 2004.*, Zagreb: Religijski niz.

Koslowski, P. (2002.), *Supermoderna ili postmoderna? Dekonstrukcija i mistika u dvjema postmodernama*, *Republika*, godište XLIX, 7-8, srpanj-kolovoz 1993 book series, Amsterdam – New York.

Kuvačić, I., Flego, G. (ur.) (1988.), *Postmoderna – Nova epoha ili zabluda*, Zagreb: Naprijed.

*Lectorum rosenkrucianum – pojmovnik i uvodna pisma*, <http://croatia.rosenkruis.nl>

Mandić, O. (1954.), *Od kulta lubanja do kršćanstva*, Zagreb: Matica hrvatska.

Nietzsche, F. (1988.), *Volja za moć/ Pokušaj prevrednovanja svih vrijednosti*, Zagreb: Mladost.

Nikić, M. (2003.), *Slika Boga u vjerskim sljedbama i novim religijskim pokretima*, Zagreb: Durieux.

Nikić, M. (ur.) (1998.), *Reinkarnacija i/ili uskrsnuće*, Zbornik radova sa znanstvenog simpozija FFDI-a, FTIDI-a i Teološkog fakulteta Sveučilišta u Innsbrucku o reinkarnaciji i uskrsnuću, Filozofski niz, FILEDATA, Zagreb.

Nikić, M. (ur.) (1997.), *Novi religiozni pokreti*, Zbornik radova znanstvenog simpozija FTF-a i FFDI-a u Zagrebu o novim religioznim pokretima, održanog 15. i 16. studenog 1996. u Zagrebu, August Šenoa d. d., Zagreb.

Olivieri Pennesi, A. (1999.), *Krist i New age*, Svesci=Communio, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Pagels, E. (2002.), *Gnostička evanđelja*, Zagreb: TELEDISK.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 17 (2008),  
BR. 6 (98),  
STR. 1047-1068

DRAGUN, M.:  
KONZUMERISTIČKA...

- Patridge, C. (2005.), *Enciklopedija novih religija*, Naklada Ljevak.
- Pierrakos, E., *The pathwork lectures of Eva Pierrakos*, <http://www.pathwork.org/lectures.html/lectlist2.html> (siječanj-svibanj 2006.)
- Rebić, A. (ur.) (2002.), *Opći religijski leksikon*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Redfield, J. (1999.), *Celestinsko proročanstvo*, Zagreb: Algoritam.
- Rijckenborgh, J. van (1992.), *Misterij života i smrti*, Lectorium Rosencrucianum.
- Sagan, C. (2000.), *Svijet proganjen demonima: znanost kao svijeća u tami*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Schlegel, J. L. (1994.), *Gnoza i nova začaranost svijeta*, Svesci=Communio, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Sire, J. W. (2002.), *Izazov svjetonazora*, Zagreb: STEPPress.
- Steiner, R. (2003.), *Filozofija/Kozmologija/Religija*, Zagreb: Antropozofsko društvo "Marija Sofija".
- Steiner, R. (2002.), *Antropozofija – uvod u antropozofski svjetonazor*, Zagreb: AGM.
- Steiner, R. (1994.), *Duhovni i fizički razvoj svijeta i čovječanstva*, Zagreb: Nova Arka.
- Storm, R. (2002.), *Enciklopedija mitologija Istoka*, Rijeka: Leo commerce.
- Veljačić, Č. (1978.), *Razmeđa azijskih filozofija*, Zagreb: Liber, Biblioteka povijesti.
- Weber, M. (2000.), *Sociologija religije*, Zagreb: Kruzak.
- Wilber, K. (2004.), *Teorija svega*, Rijeka: Gorin.
- Žižek, S. (2007.), *O vjerovanju – Nemilosrdna ljubav*, Zagreb: Algoritam.

## Consumerist Characteristics of Today's Syncretic-Eclectic Spirituality

Maja DRAGUN  
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

This article deals with the spirituality of the western world – which bears the mark of religious eclecticism and syncretism, universal mysticism, psychological pattern, the new age and new culture concepts and the periodically expressed links with the natural-scientific point of view – but on a very superficial level. Such spirituality is generally accessible, popularised and commercialised – and is often reduced to instant enlightenment which can be bought with money, but also retains some elements of mystical initiations. The consumerist present has erased the discrepancy between the material and spiritual – thus making spirituality just as much commercialised as for example food, clothing, travel, transport, beauty or status are. Such spirituality therefore has consumerist characteristics, and can be said to represent

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 17 (2008),  
BR. 6 (98),  
STR. 1047-1068

DRAGUN, M.:  
KONZUMERISTIČKA...

"a product on the spiritual market". The subject of analysis in this article was not spirituality connected with traditional religions (Christianity, Islam, Judaism) – but the syncretic-eclectic patterns of self-development, psychologised spirituality signified by the concept of new age (1970s-1980s) and postmodern spirituality (since the 1990s). The spirituality addressed here makes use of elements of different religions and mysticisms in creating syntheses with a specific syncretic structure – and basically represents a personal point of view. This is individualist spirituality – which distinguishes it from all the previous spiritual and religious patterns, and also contains attributes of the liberalist viewpoint, cosmopolitan religiosity and pluralist culture.

Key words: syncretism, eclecticism, spirituality, point of view, new age, individualism, self-development, mysticism, consumerism, pluralism

## Konsumistische Merkmale der zeitgenössischen synkretistisch- eklektischen Spiritualität

Maja DRAGUN

Ivo Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Diese Arbeit thematisiert die Spiritualität der westlichen Welt, die von religiösem Eklektizismus und Synkretismus, universaler Mystik, populärpsychologischen Mustern, dem Gedanken einer neuen Ära und Kultur sowie stellenweise Bezugspunkten mit den Naturwissenschaften (allerdings sehr oberflächlich) geprägt ist. Eine solche Spiritualität ist allgemein verfügbar, popularisiert und kommerzialisiert – und oft genug ist sie auf instantmäßige Erleuchtungserlebnisse reduziert, die gegen Bezahlung verfügbar sind und trotzdem Elemente mystischer Initiation bergen. Im heutigen Konsumismus ist die Diskrepanz zwischen Materiellem und Spirituellem aufgehoben, und Spiritualität ist eine ebenso kommerzielle Gegebenheit wie Nahrung, Kleidung, Reisen, Transportmittel, Schönheitspflege oder sozialer Status. Eine solche Spiritualität hat demnach konsumistische Merkmale und berechtigt das Wort von einer „Ware auf dem Markt geistiger Erzeugnisse“. In dieser Arbeit geht es nicht um traditionell-religiöse Formen der Spiritualität (Christentum, Islam, Judentum), sondern um synkretistisch-eklektische Muster zur Selbstentfaltung, um eine psychologisierte Spiritualität, die als New Age (70er- und 80er-Jahre des 20. Jh.) und postmoderne Spiritualität (ab den 90er-Jahren des 20. Jh.) bezeichnet wird. Die hier gemeinte Spiritualität bedient sich zahlreicher Elemente verschiedener Religionen und Mystiken und bündelt sich zu Synthesen, die eine charakteristische synkretistische Struktur

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 17 (2008),  
BR. 6 (98),  
STR. 1047-1068

DRAGUN, M.:  
KONZUMERISTIČKA...

aufweisen und im Grunde eine jeweils persönliche Weltanschauung darstellen. Es geht also um eine individualistische Spiritualität – im Unterschied zu allen vorherigen spirituellen oder religiösen Mustern –, die ebenfalls Merkmale einer liberalistischen Weltanschauung, einer kosmopolitischen Religiosität und pluralistischen Kultur aufweist.

Schlüsselbegriffe: Synkretismus, Eklektizismus, Spiritualität, Weltanschauung, New Age, Individualismus, Selbstentfaltung, Mystik, Konsumismus, Pluralismus